

تأثیر فضای مجازی بر میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند

*معصومه سعیدی^۱، ثریا ضیایی^۲، علی بیرانوند^۳

۱. کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، مشهد، ایران.

۲. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، مشهد، ایران.

۳. مربی گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: (۱۳۹۶/۱۰/۰۷) تاریخ پذیرش: (۱۳۹۷/۰۶/۲۱)

The Effect of Cyberspace on Non-Syllabus Study of First Grade High School Students in Birjand

*Masoumeh Saidi¹, Soraya Ziyaei², Ali Biranvand³

1. M.A of Knowledge and Information Science, Payam Noor University, Mashhad, Iran.

2. Assistant Professor of Knowledge and Information Science, Payame Noor University, Mashhad, Iran.

3. Instructor of Knowledge and Information Science, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Received: (28/12/2017)

Accepted: (12/09/2018)

Abstract

Purpose: The purpose of this study was to investigate the effect of cyberspace on the non-syllabus study of high school students in Birjand.

Methodology: This research is an applied research and a descriptive study of 380 people was selected based on the Jersey Morgan formula. Data were collected through a researcher-made questionnaire. Validity of the questionnaire, content and reliability were confirmed based on Cronbach's alpha coefficient. SPSS software was used for computing and processing data.

Findings: Based on the research findings, it was found that there is not a significant relationship between the amount and duration of use of space and gender and non-syllable study. Girls are more interested in reading novels than boys. The reasons for the use of cyberspace for non-student studies have been significantly different for girls 'and boys' information resources, and boys use it more than girls. The first priority of using students from cyberspace is the ease of access to it.

Conclusions: In other words, for learning today, non-student reading should be increased. With the emergence of cyberspace, students tend to use this space. There is no doubt that using cyberspace has its own advantages and disadvantages. With the advancement of technology, cyberspace should be used.

Keywords

Cyberspace, Non-syllabus Study, Highschool Student, Birjand.

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر فضای مجازی بر میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند انجام شد.

روش‌شناسی: این پژوهش کاربردی و به روش توصیفی تعداد ۳۸۰ نفر براساس فرمول جرسی مورگان انتخاب شدند. اطلاعات از طریق پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته جمع‌آوری شد. روایی پرسشنامه، محتوایی و پایایی آن براساس ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد. برای انجام محاسبات و پردازش داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شد.

یافته‌ها: براساس یافته‌های پژوهش مشخص شد که رابطه معنی‌داری بین میزان و مدت‌زمان استفاده از فضای مجازی و جنسیت با میزان مطالعه غیردرسی وجود ندارد. دختران بیشتر از پسران علاقه به خواندن رمان دارند و درخصوص سرگرمی و جدول، ورزش، موسیقی، علمی، تاریخی و مذهبی علاقه پسران بیش از دختران است. دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان برای تکمیل‌کنندگی اطلاعات منابع درسی بین دختران و پسران تفاوت معنی‌دار وجود داشته و پسران بیش از دختران از آن استفاده می‌کنند و اولویت اول استفاده دانش‌آموزان از فضای مجازی سهولت دسترسی به آن است.

بحث و نتیجه‌گیری: امروزه برای پویایی در یادگیری باید مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان را زیاد کرد. با پیدایش فضای مجازی، دانش‌آموزان گرایش زیادی به استفاده از این فضا را دارند. در اینکه استفاده از فضای مجازی دارای مزایا و معایب خاص خود است شکی نیست. با پیشرفت تکنولوژی هیچ‌گیزی از کاربرد این فضاها در افزایش اطلاعات افراد وجود ندارد.

واژه‌های کلیدی

فضای مجازی، مطالعه غیردرسی، دانش‌آموزان دوره اول متوسطه، بیرجند، میزان مطالعه.

مقدمه

در عصر حاضر که آن را عصر اطلاعات و دانایی می‌نامند، مطالعه و ارتقای فرهنگ آن نقش مهمی در توسعه پایدار یک کشور دارد. به‌بیان‌دیگر، تلاش برای ایجاد جامعه‌ای که فرهنگ مطالعه در آن نهادینه شده باشد از الزامات اساسی شکل‌گیری ملتی نوآور، خلاق و پایدار است. بی‌تردید دسترسی یک کشور به آرمان‌های ملی و بقا در جهان کنونی که متأثر از تحولات فزاینده در حوزه علوم و فناوری است نیازمند تربیت دانش‌آموختگانی پویا، مولد و روزآمد است (رداد و مسعودی، ۱۳۹۲). هر دانش‌آموزی علاوه بر اینکه درس می‌خواند و هرروز درصدد برداشتن گامی برای افزایش علم خود است می‌تواند به‌طور هوشیارانه و دقیق فعالیت‌های مثبت دیگری را به‌طور گسترده در جامعه انجام دهد. اولین فعالیتی که یک دانش‌آموز می‌تواند در جامعه انجام دهد، ترویج فرهنگ علم‌آموزی است. اگر تمام دانش‌آموزان دست به دست هم دهند و این فعالیت را به‌طور دقیق و آگاهانه انجام دهند می‌توانند این فرهنگ را در بین مردم ملت و کشور خویش نیز رواج دهند. البته این فعالیت در صورتی امکان‌پذیر خواهد بود که واقعاً تمامی دانش‌آموزان در این عرصه همکاری کنند و با یکدیگر راه تجلی ارزش‌های علمی جامعه را پیش ببرند (همان، ۱۳۹۲). لذا، باید دانش‌آموزان را برای مواجهه با این تحولات به مهارت‌های خواندن و عادات صحیح مطالعه مجهز کرد تا همواره شرایط یادگیری و روزآمد شدن را برای خود فراهم کنند. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد عوامل متعددی در شکل‌گیری عادات مطالعه در دانش‌آموزان تأثیر دارند. بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند عادت به مطالعه در همان مهروموم‌های آغازین زندگی در فرد نهادینه می‌شود و در سنین نوجوانی رشد کرده و به بلوغ می‌رسد. از این‌رو، در این مسیر نقش خانواده در ایجاد عادت به مطالعه و کتاب‌خوانی بسیار حائز اهمیت است. محیط خانه، طرز نگرش والدین به امر مطالعه، وجود کتاب‌ها و نشریات قابل‌دسترس و مهم‌تر از همه جایگاه اجتماعی-اقتصادی والدین، سطح سواد و تحصیلات آنها در حمایت و تشویق فرزندان به خواندن و مطالعه بیش از دیگر عوامل مؤثر است (همان، ۱۳۹۲). از سوی دیگر، تحولات اخیر در حوزه فناوری‌های نوین اطلاعاتی و به‌طور اخص شبکه اینترنت به‌واسطه جذابیت آن در دسترسی سریع و آسان به اطلاعات، به‌زعم برخی از محققان، عادات مطالعه را در دانش‌آموزان تحت‌تأثیر قرار داده است (شن، ۲۰۰۶). افزون بر آن، میزان دسترس‌پذیر بودن منابع مورد علاقه، فعالیت‌های جایگزین در اوقات فراغت، میزان حمایت و تشویق از سوی

اطرافیان از جمله عواملی هستند که بر عادات مطالعه دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارند (رداد و مسعودی، ۱۳۹۲). به‌طور کلی شناسایی عوامل مؤثر بر مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان و تأثیر فضای مجازی بر آن به برنامه‌ریزان فرهنگی کشور کمک می‌کند تا در جهت ترویج فرهنگ مطالعه ارتقای وضعیت موجود گام‌های مؤثرتری بردارند.

اهداف پژوهش

هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی تأثیر فضای مجازی بر میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند است.

هدف‌های فرعی

- ۱ - بررسی تناسب میان مدت‌زمان استفاده از فضای مجازی و مطالعه غیردرسی در دانش‌آموزان دوره اول متوسطه بیرجند.
- ۲ - شناسایی گرایش موضوعی مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان دختر و پسر دوره اول متوسطه شهر بیرجند در فضای مجازی.
- ۳ - بررسی تأثیر جنسیت بر میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند.
- ۴ - بررسی دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌های اصلی

بین میزان مطالعه غیردرسی و استفاده از فضای مجازی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند رابطه معنی‌داری وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی

- ۱ - بین مدت‌زمان استفاده از فضای مجازی و مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند تناسب معنی‌داری وجود دارد.
- ۲ - گرایش موضوعی مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان دختر و دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر بیرجند در فضای مجازی متفاوت است.
- ۳ - میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دختر با دانش‌آموزان پسر متفاوت است.
- ۴ - دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان متفاوت است.

پیشینه پژوهش

رضوی، جعفری‌زاده و نوروزی (۱۳۸۵) پژوهشی را به‌منظور بررسی رابطه موجود بین تماشای تلویزیون و استفاده از منابع اطلاعاتی غیردرسی مانند کتاب، روزنامه و مجله انجام دادند. بدین منظور، از میان کلیه دانش‌آموزان مدارس راهنمایی پسرانه شهر کرمان (۱۱۸۷۶۰ نفر) تعداد ۶۰۰ دانش‌آموز با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. براساس یافته‌های پژوهش بین میزان مطالعه مجله و میزان تماشای تلویزیون در اوقات فراغت رابطه معنی‌داری وجود داشت. به‌طوری که هرچه میزان تماشای تلویزیون بیشتر شد، میزان مطالعه مجله کاهش یافت؛ اما بین مطالعه کتب غیردرسی و روزنامه با تماشای تلویزیون رابطه معنی‌داری مشاهده نشد.

عصار و گلچوبی (۱۳۸۵) به شناسایی و معرفی عوامل ترغیب‌کننده و بازدارنده مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران پرداخته‌اند.

هدف این پژوهش ارائه تصویری از وضعیت و میزان مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه و بسط اطلاعات موجود در زمینه‌های عادت به کتاب‌خوانی و مطالعه آزاد در آن جامعه بود. در این پژوهش که از نوع پیمایشی - اکتشافی بود، تعداد ۳۸۲ نفر از دانش‌آموزان دوره متوسطه در استان مازندران به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. نتایج این پژوهش نشان داد میانگین مطالعه آزاد دانش‌آموزان ۴۸/۵ دقیقه در شبانه‌روز بود. بین میزان مطالعه آزاد دانش‌آموزان دختر و دانش‌آموزان پسر تفاوت وجود داشت.

آفتابی آرانی و بتولی (۱۳۸۶) به بررسی میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره متوسطه و شناسایی عوامل مؤثر بر آن در شهرستان آران و بیدگی پرداختند. هدف پژوهش بررسی نظرات دانش‌آموزان دوره ابتدایی منطقه ۱۴ شهر تهران به تأثیر مطالعه منابع غیردرسی بر انگیزه تحصیلی بود. پژوهشگر با طرح این پرسش که آیا مطالعه منابع غیردرسی بر انگیزه تحصیلی دانش‌آموزان تأثیرگذار است به تحلیل و تبیین موضوع پژوهش پرداخت. جامعه آماری مشتمل بر ۲۶۷۸۱ والدین دانش‌آموزان پسر دوره ابتدایی منطقه ۱۴ شهر تهران اعم از دانش‌آموزان مدارس دولتی و غیردولتی که در سال تحصیلی ۱۳۹۲-۱۳۹۱ مشغول به تحصیل بودند که با استفاده از جدول برآورد حجم نمونه مورگان، ۳۷۸ نفر به صورت نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که دانش‌آموزان پسر نسبت به دانش‌آموزان دختر به‌طور معنی‌داری مطالعه غیردرسی کمتری داشتند. از نظر موضوع مورد مطالعه، دختران بیشتر به موضوعات ادبی گرایش

داشتند. بین رفتار توجه‌آمیز والدین و معلمان به مطالعه آزاد و میزان این نوع مطالعه در دانش‌آموزان رابطه معنی‌داری مشاهده نشد.

معیدفر و حبیب‌پور گتایی و گنجی (۱۳۸۶) در مطالعه پدیده استفاده اعتیادی از اینترنت در بین نوجوانان و جوانان (۱۵-۲۵ سال) شهر تهران پرداختند. این تحقیق برگرفته از تحقیقی پیمایشی در سال ۱۳۸۵ شمسی درباره وضعیت این پدیده در ایران بود. جامعه آماری را جوانان و نوجوانان ۱۵-۲۵ ساله شهر تهران تشکیل داد که به اینترنت دسترسی داشتند. حجم نمونه نیز برابر با ۸۰۰ نفر بود. نتایج حاکی از این بود که پدیده استفاده اعتیادی از اینترنت در ایران نیز وجود داشت. نتایج زیر از این پژوهش به دست آمد.

۱. بیش از دو سوم پاسخگویان (۶۸/۱ درصد) کمتر از ۱۰ ساعت در هفته به اینترنت دسترسی داشتند.

۲. نزدیک به سه پنجم پاسخگویان (۷۲/۵ درصد) اظهار داشته‌اند که کمتر از ۲ ساعت در هر ارتباط به اینترنت متصل می‌شدند.

۳. ۴۲/۲ درصد از پاسخگویان اشاره داشته‌اند که کمتر از ۴۰ درصد از استفاده از اینترنت را به امور تحصیلی و کاری اختصاص داده‌اند.

۴. درخصوص اولویت اول پاسخگویان در استفاده از اینترنت، یک‌سوم (۳۳/۱ درصد) از آنها از اینترنت برای چک کردن ایمیلی، ۱۹/۱ درصد برای چت کردن، ۱۴/۴ درصد به‌منظور استفاده از سایت‌های خبری و رسانه‌ای و ۱۱/۳ درصد برای بازی کردن استفاده می‌کردند. منزل (۷۶/۴ درصد) و کافی‌نت‌ها (۹/۵ درصد) مکان‌هایی هستند که پاسخگویان بیشترین میزان استفاده از اینترنت را در آنها داشتند.

بیگدلی و باجی (۱۳۸۸) در بخشی از پژوهش خود میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره راهنمایی شهر اهواز را بررسی کردند. هدف پژوهش مقایسه گرایش‌های موضوعی مطالعه در دانش‌آموزان دوره راهنمایی شهر اهواز با توزیع موضوعی کتاب‌های مناسب دانش‌آموزان این دوره منتشر شده در فاصله سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۳ بود. پژوهش از نوع توصیفی بوده و برای انجام آن از دو روش کتابخانه‌ای و پیمایشی استفاده شد. بخش نخست نمونه پژوهش شامل ۷۲۰ دانش‌آموز دختر و پسر به روش تصادفی چندمرحله‌ای از میان دانش‌آموزان دوره راهنمایی شهر اهواز انتخاب شد. بخش دوم نیز در بردارنده کل کتاب‌های مناسب دانش‌آموزان دوره راهنمایی (گروه سنی ۱۰-۱۲) معرفی شده در کتابشناسی آثار منتخب شورای کتاب کودک در فاصله سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۳ بود که تعداد ۱۱۰۴ کتاب را در بردارد. یافته‌های پژوهش نشان داد که

بررسی کردند. روش پژوهش پیمایشی بود. اطلاعات به‌دست آمده توسط پرسشنامه محقق‌ساخته گردآوری شد. نمونه آماری دانش‌آموزان مدارس راهنمایی دخترانه و پسرانه شهر کرج به حجم نمونه ۳۸۴ نفر بودند. براساس بین‌میزان مطالعه دانش‌آموزان و میزان انجام بازی‌های رایانه‌ای به لحاظ آماری تفاوت معنی‌داری وجود نداشت.

ظهوری‌ناو و رجبی (۱۳۹۰) رابطه کتاب‌خوانی و رشد اجتماعی در دانش‌آموزان پنجم ابتدایی و سوم راهنمایی منطقه ۱ و ۲ اردبیل را بررسی کردند. حجم نمونه این مطالعه ۶۴۰ نفر بود که به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. ماهیت موضوع و اهداف مطالعه ایجاب می‌کرد که از روش تحقیق همبستگی استفاده شود. یافته‌ها نشان داد، کتاب‌های مورد مطالعه دانش‌آموزان، بیشتر آنان یعنی ۲۱۱ نفر ۳۴/۲ درصد کتاب‌های علمی و تعداد کمتری از آنان یعنی ۵۲ نفر ۸/۴ درصد کتاب‌های مذهبی را مطالعه می‌کردند. از نظر جنسیت نیز، بیشتر دانش‌آموزان دختر ۱۵۸ نفر (۵۱/۸ درصد) کتاب‌های تخیلی و تعداد کمتری از آنان یعنی ۲۴ نفر (۷/۹ درصد) کتاب‌های مذهبی مطالعه می‌کردند. در دانش‌آموزان پسر نیز بیشتر آنان ۱۳۳ نفر، (۴۲/۶ درصد) کتاب‌های ورزشی و تعداد کمتری از آنان یعنی ۱۹ نفر (۶/۱ درصد) کتاب‌های شعر مطالعه می‌کردند.

همچنین در مقطع سوم راهنمایی به‌طور میانگین هفته‌ای ۴/۹۸ ساعت به مطالعه کتاب‌های غیردرسی می‌پردازند که این میزان مجدداً در دانش‌آموزان دختر خیلی بیشتر از دانش‌آموزان پسر بوده است.

رداد و مسعودی (۱۳۹۲) وضعیت عادات مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر مشهد و عوامل مؤثر بر آن را بررسی کردند. پژوهش به لحاظ هدف کاربردی بود و به روش پیمایشی توصیفی انجام پذیرفت. جامعه آماری تعداد ۳۸۴ دانش‌آموز دختر و پسر مقاطع اول تا سوم بودند که با استفاده از شیوه نمونه‌گیری چندمرحله‌ای به صورت تصادفی انتخاب شدند نتایج نشان داد که بیش از نیمی از دانش‌آموزان ترجیح می‌دهند اوقات فراغت خود را صرف اموری همچون «رفتن به مکان‌های تفریحی، مکالمه تلفنی و ارسال پیامک به دوستان و تماشای تلویزیون» کنند و «مطالعه» مورد علاقه کمتر از نیمی از جامعه آماری بود. دختران نسبت به پسران از میزان مطالعه بیشتری برخوردارند و بیشتر به کتابخانه مراجعه می‌کنند. همچنین دختران بیش از پسران علاقه‌مند به خرید کتاب‌های غیردرسی هستند.

۳۴/۸ درصد از دانش‌آموزان کمتر از یک ساعت ۳۹/۲ درصد بین ۱ تا ۴ ساعت و ۱۵/۷ درصد بیشتر از ۴ ساعت در طول هفته کتاب‌های غیردرسی مطالعه می‌کردند.

پاشا شریفی و اکبری (۱۳۸۷) در پژوهشی نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان دوره متوسطه کشور درباره کتاب‌های غیردرسی را بررسی کرده‌اند. هدف از پژوهش، بررسی نیازهای دانش‌آموزان دبیرستانی به کتاب‌های غیردرسی در سال ۸۵-۱۳۸۴ بود. این طرح با گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات کمی و کیفی، نظر دانش‌آموزان و زمینه‌های مطالعات غیردرسی آنان را براساس علایق و نوع کتاب‌هایی که مطالعه کرده‌اند بررسی شد. گروه نمونه این پژوهش ۶۰۶۸ دانش‌آموز دوره متوسطه بودند که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. مقایسه نیاز دختران و پسران به مطالعه کتاب‌های غیردرسی در ارتباط با زمینه‌های مطرح شده نشان داد که جز زمینه‌های سلامت و بهداشت جسمانی و اطلاعات فرهنگی در بقیه زمینه‌ها میان علاقه دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت معنی‌داری وجود داشت. بالاترین میزان علاقه دانش‌آموزان دختر به رمان و داستان‌های عشقی (۶۳ درصد) و بالاترین میزان علاقه دانش‌آموزان پسر به مسائل ازدواج (۶۲ درصد) بود. دانش‌آموزانی که در طول یک سال تحصیلی کتاب‌های غیردرسی را مطالعه می‌کردند، کمتر از درصد دانش‌آموزانی است که کتاب‌های غیردرسی را مطالعه نکردند.

معرف‌زاده و ایرجی (۱۳۸۹) عوامل ترغیب‌کننده و بازدارنده مطالعه در میان مراجعان کتابخانه‌های عمومی شهرستان ماهشهر را بررسی کردند آنها پژوهش را در میان مراجعان ۲۰ تا ۳۰ ساله کتابخانه‌های عمومی شهرستان ماهشهر مورد مطالعه قرار دادند. روش تحقیق در این پژوهش پیمایشی و از نوع توصیفی بود. یافته‌های پژوهش نشان داد که رابطه بین قیمت کتاب‌ها و استفاده از دیگر رسانه‌ها با مطالعه، منفی بود. همچنین، یافته‌ها نشان داد که بین عوامل تأهل و جنسیت با مطالعه رابطه معنی‌داری وجود نداشت.

دانایی مقدم و خسروی و افشار (۱۳۹۲) در پژوهشی تأثیر اعتیاد به اینترنت بر میزان مطالعه دانشجویان را بررسی کردند. با استفاده از پرسشنامه ۲۰ سؤالی، میزان مطالعه بررسی و تعداد ۱۵۲ پرسشنامه جمع‌آوری شد. براساس نتایج به‌دست آمده میان اعتیاد به اینترنت و مطالعه (درسی و غیردرسی) رابطه معنی‌دار معکوسی وجود داشت. به این معنی که هرچه قدر میزان اعتیاد به اینترنت افزایش داشت، میزان مطالعه کمتر می‌شد.

شریفی و شقاقی (۱۳۹۰) رابطه انجام بازی‌های رایانه‌ای و میزان مطالعه دانش‌آموزان مقطع راهنمایی شهر کرج را

اطلاعات آنلاین را می‌خواندند. می‌توان گفت که شرکت‌کنندگان تمایل کمتری به خواندن محتواهایی همچون کتاب‌های الکترونیکی، مجله‌های الکترونیکی و خواندن رمان و داستان از طریق اینترنت داشتند. در مقابل، آنها بیشتر تمایل داشتند که محتوای پیام‌های الکترونیکی (۲۶ درصد در بیشتر اوقات)، مقاله‌ها (۲۰ درصد در برخی مواقع) و در اغلب موارد اطلاعات مربوط به شغلی (۳۴ درصد) و تغذیه (۲۷ درصد) را از طریق اینترنت بخوانند.

ریدایوت، فوور و رابرتز^۱ (۲۰۱۰) به نقل از مریم مجرب ۱۳۹۵ بنابر پژوهش گسترده‌ای که در ۲ هزار نوجوان انجام شده است افزایش درخور توجهی در استفاده از رسانه‌ها به صورت کلی ملاحظه شد. (در عرض ۵ سال رسانه مطالعه این رسانه‌ها از ۶ ساعت و ۲۱ دقیقه به ۷ ساعت و ۳۸ دقیقه افزایش یافت) شواهد نشان داد این سطح از مطالعه در قالب سنتی (چاپی) بین کودکان و نوجوانان بعد از قالب دیجیتال استقبال شده است.

حسینی^۲ و بهارالدین (۲۰۱۲) در پژوهشی نقش منابع مدرسه را در پرورش عادات مطالعه و نگرش دانش‌آموزان دوره متوسطه را بررسی کردند. پژوهش به روش پیمایشی-توصیفی انجام شد و اطلاعات براساس پرسشنامه نوع الف و نوع ب جمع‌آوری شد. نتایج نشان داد که ۶۳ درصد از مطالعه لذت می‌بردند و ۸ درصد لذت نمی‌بردند. ۴۲ درصد روزانه یا تقریباً هرروز مطالعه می‌کردند، ۳۹ درصد کمتر از دو ساعت در روز مطالعه می‌کردند این دانش‌آموزان ۳۶ درصد نمونه‌ها بودند. یافته‌ها نشان داد که ۲۲ درصد کتاب داستان، ۲۱ درصد روزنامه، ۱۹ درصد کم‌دی، ۱۴ درصد مجلات، ۱۳ درصد وب‌سایت، ۱۷ درصد کتاب‌های واقع‌گرایانه و ۴ درصد دانشنامه و دایره‌المعارف مطالعه می‌کردند. ۶۰ درصد نمونه‌ها ترجیح دادند فرم چاپی منابع را مطالعه و ۴۰ درصد فرم الکترونیکی را مطالعه کنند. این ممکن است به دلایل مختلف باشد، یکی از این دلایل در دسترس بودن مواد چاپی نسبت به فرم الکترونیکی بود، مخصوصاً وقتی که آنها هیچ دستگاهی مانند رایانه برای دسترسی به آن نداشتند.

کلارک^۳ (۲۰۱۲) به نقل از کوتای ۲۰۱۴ در بررسی که برای طرح ملی سوادآموزی روی ۲۱۰۰۰ دانش‌آموز ۸ تا ۱۶ ساله انجام داد متوجه شد که ۷۳ درصد از دانش‌آموزان ۸ تا ۱۱ ساله و ۴۷/۲ درصد ۱۱ تا ۱۴ ساله و ۳۴/۴ درصد ۱۴ تا ۱۶ ساله‌ها از مطالعه و خواندن بسیار یا خیلی زیاد لذت می‌برند. در گروه

بیک محمدی (۱۳۹۴) هدف پژوهش حاضر بررسی مطالعه آزاد دانش‌آموزان ابتدایی شهر اراک در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ بوده است. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و به روش پیمایشی توصیفی انجام شد. در این مطالعه ۳۰۰ نفر از دانش‌آموزان پایه‌های چهارم تا ششم دبستان شهر اراک و همچنین ۱۲۰ نفر از معلمان ابتدایی انتخاب شدند. براساس یافته‌ها دانش‌آموزان بیشتر به مطالعه کتاب در حوزه داستانی و ادبی علاقه داشتند.

صیادی و فتحی (۱۳۹۴) استفاده بی‌رویه از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی و ارتباط آن با سلامتی روانی را مورد بررسی قرار دادند. روش پژوهش توصیفی بود. از ۱۳۵ نفر نمونه پژوهش ۴۸/۱۵ درصد پاسخ‌دهندگان پسر و ۵۱/۸۵ درصد پاسخ‌دهندگان دختر بودند. میزان استفاده دانش‌آموزان از اینترنت ۱۸/۷ درصد آموزشی، ۲۷/۲ درصد استفاده پژوهشی، ۳۷/۴ درصد استفاده ارتباطی و ۱۶/۷ درصد از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی برای تفریح استفاده می‌کردند. ۵۲/۸ درصد بین صفر تا یک ساعت، ۳۹/۲ درصد بین دو تا سه ساعت، ۷/۶ درصد بین چهار تا پنج ساعت و ۰/۴ درصد بین شش تا هفت ساعت از اینترنت استفاده می‌کردند. استفاده بیش از حد اینترنت بر سلامت روان دانش‌آموزان تأثیر گذاشته و عادات مطالعه و درس خواندن آنها را تغییر داده است.

ناصری و نوروزی (۱۳۹۴) تأثیر محیط دیجیتال بر عادت و روش‌های خواندن جوانان را به روش پیمایشی انجام دادند و از برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده کردند. جامعه پژوهش، دانشجویان مقطع کارشناسی کلیه رشته‌های تحصیلی مؤسسه آموزش عالی توس مشهد (۱۰۰۰ دانشجوی) تشکیل دادند که از میان آنان ۱۰۰ دانشجویی که مایل به همکاری با پژوهشگر بودند براساس اصل دسترس‌پذیری به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ۵۵ درصد آنها را زن و ۴۵ درصد را مرد تشکیل دادند. از این تعداد ۳۹ درصد در میانگین سنی بین ۲۰-۲۱ سال و ۲۳ درصد بالای ۲۵ سال و بقیه افراد در طیف سنی بین ۲۰ تا ۲۵ سال قرار داشتند. یافته‌های حاصل از بررسی تعداد ساعات استفاده از اینترنت توسط شرکت‌کنندگان نشان داد که بیشترین تعداد یعنی ۴۷ درصد افراد به‌طور متوسط روزانه بین ۱ تا ۳ ساعت و ۳۰ درصد دیگر، بیش از ۶ ساعت از اینترنت استفاده می‌کردند. همچنین مشخص شد که ۳۰ درصد شرکت‌کنندگان، نشریات را به‌عنوان منبع مطالعه می‌کردند. ۳۴ درصد در طول هفته متون درسی را به صورت آنلاین مطالعه می‌نمودند، ۲۴ درصد در بیشتر اوقات پیام‌های الکترونیکی مطالعه می‌کردند و بیش از ۳۲ درصد آنها در طول هفته دیگر

1. Ridayat & Roberts

2. Husaini

3. Clark

کوتای^۴ (۲۰۱۴) در پژوهشی عادات خواندن دانش‌آموزان دبیرستانی ترکیه و تلاش برای تشویق آنها برای خواندن را بررسی کرد. این پژوهش پیمایشی-توصیفی از بین ۲۴۲۵ نفر دانش‌آموز در ۸۶ دبیرستان انجام شد. این مطالعه نشان داد ۸۲ درصد از جوانان حداقل یک یا دو بار در هفته خارج از مدرسه به مدت ۳۰ دقیقه و ۴۰/۶ درصد هرروز یا اکثر روزها در اوقات فراغت مطالعه می‌کردند. مشخص شد که دختران مشتاق‌تر از پسران برای مطالعه بودند.

وام^۵ و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی که با عنوان خواندن برای لذت بردن در میان دانش‌آموزان دبیرستانی انجام دادند نتایج نشان داد که دانش‌آموزان ۴۸/۳ درصد کتاب داستان، ۵۱/۷ درصد کتاب درسی، ۲۰/۷ درصد از اینترنت و وبسایت‌ها، ۲۸/۷ درصد روزنامه، ۱۷/۲ درصد مجله، ۲۰/۷ درصد متن صوتی، ۱۱/۵ درصد کتاب موسیقی را برای گذراندن اوقات فراغت خود در نظر می‌گیرند؛ و حداکثر ۵ ساعت و حداقل یک ساعت به مطالعه می‌پردازند. ۵۶/۳ درصد از پاسخ‌دهندگان به مدت ۱ تا ۲ ساعت در هرروز مطالعه می‌کنند. از دانش‌آموزان خواسته شد تا موانع مطالعه را در اوقات فراغت نام ببرند. ۵۱/۷ درصد تماشای تلویزیون را مانع عمده مطالعه دانستند و ۲۳ درصد رده‌های فوق‌العاده، ۱۳/۸ درصد تکالیف خانه و مدرسه توسط معلم را و ۱۱/۵ درصد ورزش از موانع مطالعه خارج مدرسه می‌دانستند. همچنین ۵۰/۶ درصد از پاسخ‌دهندگان پیشنهاد دادند که دسترسی به مواد خواندنی بیشتر شود. ۲۹/۹ درصد پیشنهاد به خواندن اجباری در برنامه درسی دانشگاهی و ۱۶/۱ درصد کلوب‌هایی در مدرسه برای مطالعه و ۳/۴ درصد تشویق خانواده و دوستان برای دانش‌آموزان برای خواندن را پیشنهاد دادند.

اولشاک (۲۰۱۵) تأثیر ابزارهای آنلاین بر عادات خواندن در میان دانش‌آموزان نوجوان را بررسی کردند. این پژوهش توصیفی و جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه انجام شد. اکثر دانش‌آموزان نسبت به خواندن نگرش مثبت داشتند. ۴۳ درصد از آنها هفته‌ای یکبار کتاب یا متون دیگر مطالعه می‌کردند. ۳۸ درصد روزانه و ۱۵ درصد ماهی یکبار مطالعه می‌کردند. در یکی از پرسش‌های این پژوهش از دانش‌آموزان درباره انتخاب نوع کتاب و مواد خواندنی سؤال شده بود. در پاسخ ۵۳ درصد کتاب‌های فانتزی، ۴۸ درصد زندگینامه و نشریات، ۴۵ درصد ماجراجویی، ۳۸ درصد روانی، ۵۸ درصد کمدی، ۳۵ درصد مجلات حرفه‌ای، ۲۸ درصد غیرداستانی، ۲۵

سنی ۱۴ تا ۱۶ سال، ۷۰/۴ درصد بیشتر پیام‌های شبکه اجتماعی و ۶۳ درصد وبسایت و در گروه سنی ۱۱ تا ۱۴ سال ۵۲/۵ درصد پیام‌های شبکه اجتماعی و ۵۱/۹ درصد وبسایت و در گروه سنی ۸ تا ۱۱ سال ۲۴/۸ درصد شبکه اجتماعی و ۳۵/۲ درصد وبسایت حداقل ماهی یکبار استفاده می‌کنند. همچنین دانش‌آموزان رده سنی ۸ تا ۱۱ سال ۵۲/۵ درصد داستان و ۳۴ درصد کمدی و رده سنی ۱۱ تا ۱۴ سال ۴۹ درصد داستان و ۲۸/۴ درصد کمدی و رده سنی ۱۴ تا ۱۶ سال به ترتیب ۳۶/۶ داستان و ۱۷/۹ درصد کمدی مطالعه می‌کردند. زیکوچر^۱ (۲۰۱۳) عادات مطالعه و جوانان آمریکایی را بررسی کرد. در این پژوهش که به روش پیمایشی انجام شده، آمده است که ۸۳ درصد از آمریکایی‌های بین ۱۶ و ۲۹ سال کتاب خوانده‌اند. حدود ۷۵ درصد آنها کتاب‌های چاپی و ۱۹ درصد کتاب‌های الکترونیکی مطالعه کرده‌اند و ۱۱ درصد کتاب‌های صوتی گوش کرده‌اند. این کتاب‌ها ۴۱ درصد با تلفن همراه، ۵۵ درصد کامپیوتر و ۱۶ درصد با استفاده از تبلت مطالعه شده‌اند. اکثریت افراد زیر سی سال به صورت محتوای الکترونیکی مطالعه می‌کردند.

جیانگ^۲ (۲۰۱۳) ارتباط بین وابستگی اینترنت، بازی آنلاین، علائم اعتیاد به اینترنت و کاهش عملکرد تحصیلی در میان جوانان وابسته به اینترنت در چین را بررسی کردند. پژوهش بین ۴۹۴ نفر انجام شد. براساس یافته‌ها، بین اعتیاد به اینترنت و بازی‌های آنلاین و کاهش عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معنی‌داری وجود داشت.

اسمار سعید و عبدالوهاب^۳ (۲۰۱۴) تأثیر مواد دیجیتال بر عادات مطالعه دانشجویان را مورد بررسی قرار دادند. روش این پژوهش، کمی بود. اطلاعات به صورت پرسشنامه جمع‌آوری شد. در بررسی انجام شده از ۱۰۳ نمونه، ۶۲/۲ درصد استفاده‌کنندگان از مواد دیجیتال برای اوقات فراغت و ۱۸/۲ درصد برای پژوهش و ۱۲/۷ درصد برای مطالعه استفاده می‌کردند. این پژوهش نشان داد که ۶۲/۲ درصد از نمونه‌ها موافق با تغییر عادات مطالعه از جمله خواندن روزنامه آنلاین و کتاب‌های الکترونیکی بودند. از نظر دانشگاهی و اوقات فراغت ۴۶/۶ درصد دانشجویان از نشریات چاپی مانند روزنامه، کتاب‌ها و مجلات هرروز استفاده می‌کردند. ۳۲ درصد از آنها ۳ تا ۵ بار در هفته و ۱۶/۵ کمتر از ۳ تا ۵ بار در هفته و ۴/۹ درصد هنگامی که نیاز دارند یا وقتی که مواد در دسترس آنهاست مطالعه می‌کردند.

4. Kutay
5. Kwame

1. Zickuhr
2. Jiang
3. Asmar Saaid & Abd Wahab

پژوهش به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. در آمار توصیفی از جداول فراوانی و درصدها، میانگین‌ها و انحراف معیارها و در آمار استنباطی از آزمون کولومگروف اسمیرنوف برای تعیین نرمال بودن متغیرها و آزمون‌های علامت، همبستگی اسپیرمن و مان ویتنی و فریدمن برای پاسخ فرضیه‌های تحقیق استفاده شد. ضمناً برای انجام محاسبات بسته نرم‌افزاری Spss به کار گرفته شد.

یافته‌های پژوهش

وضعیت جنسیت در نمونه تحت بررسی شامل ۵۰ درصد پسر و ۵۰ درصد دختر بوده است. با استفاده از آزمون کولومگروف اسمیرنوف متغیرهای تحقیق همه غیرنرمال شدند که استفاده از آزمون‌های غیر پارامتری مدنظر قرار گرفت.

بررسی فرضیه اصلی پژوهش

بین میزان مطالعه غیردرسی و استفاده از فضای مجازی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند رابطه معنی‌داری وجود دارد.

با توجه به غیرنرمال بودن توزیع متغیرهای میزان مطالعه غیردرسی و استفاده از فضای مجازی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند در نمونه تحت بررسی، برای تعیین همبستگی از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شد.

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، مقدار ضریب همبستگی اسپیرمن بین دو متغیر میزان مطالعه غیردرسی و استفاده از فضای مجازی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند برابر ۰/۰۶۵ بوده و مقدار احتمال مربوط به سطح معنی‌داری آن برابر ۰/۲۰۳ است که از ۰/۰۵ بیشتر است. بنابراین، وجود رابطه معنی‌دار بین دو متغیر میزان مطالعه غیردرسی و استفاده از فضای مجازی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند پذیرفته نمی‌شود.

درصد ادبیات، ۲۰ درصد تاریخی را مطالعه می‌کردند. ۷۰ درصد از دانش‌آموزان ترجیح می‌دادند کتاب را از کتابخانه امانت بگیرند و ۵۷ درصد به ترتیب نسخه آنلاین یا خرید کتاب مطالعه کنند.

بررسی پیشینه‌ها حاکی از این است که میزان مطالعه غیردرسی کاهش یافته و با پیدایش فضای مجازی گرایش دانش‌آموزان بیشتر به سمت استفاده از اینترنت رفته است. با بررسی‌های انجام شده تاکنون پژوهشی انجام نشده است که تأثیر فضای مجازی بر میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان را با هم بررسی کند.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نوع پیمایشی-توصیفی است. جامعه آماری پژوهش شامل دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند است. تعداد افراد جامعه آماری ۱۲۱۵۰ نفر می‌باشد. نمونه مورد بررسی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه است که با استفاده شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای دومرحله‌ای انجام شده است. در این روش هر مدرسه یک خوشه و هر دانش‌آموز یک واحد نمونه در نظر گرفته شد. حجم نمونه با استفاده از جدول مورگان و با توجه به اندازه جامعه پژوهش، تعداد ۳۸۰ نفر تعیین شد که ۱۹۰ پرسشنامه بین دانش‌آموزان دختر و ۱۹۰ پرسشنامه بین دانش‌آموزان پسر توزیع شد. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته شامل ۵ سؤال در ۵ سرفصل است. گویه‌های مرتبط با هر سؤال براساس طیف ۵ گزینه‌ای نمره‌گذاری شده است.

روایی پرسشنامه، محتوایی و پایایی آن با محاسبه آلفای کرونباخ و نظر کارشناسان مربوطه تأیید شد. میزان پایایی با ضریب آلفای کرونباخ برای مقیاس میزان دسترسی به فضای مجازی ۰/۷۲، میزان مطالعه غیردرسی ۰/۸۹، موضوعات مورد علاقه در فضای مجازی ۰/۷۲ و میزان مطالعه در فضای مجازی به موضوعات غیردرسی ۰/۷۵ به دست آمد. در این

جدول ۱. آزمون همبستگی اسپیرمن بررسی رابطه میزان مطالعه غیردرسی و

استفاده از فضای مجازی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند

میزان مطالعه غیردرسی		
نتیجه	سطح معنی‌داری	ضریب همبستگی اسپیرمن
میزان استفاده از فضای مجازی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند	۰/۲۰۳	۰/۰۶۵
رابطه ندارد		

بررسی فرضیه فرعی اول

بین مدت‌زمان استفاده از فضای مجازی و مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند تناسب معنی‌داری وجود دارد.

با توجه به غیرنرمال بودن توزیع متغیرهای میزان مطالعه غیردرسی و مدت‌زمان استفاده از فضای مجازی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند در نمونه تحت بررسی، برای تعیین همبستگی از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شد. همان‌طور که

در جدول ۲. مشاهده می‌شود، مقدار ضریب همبستگی اسپیرمن بین دو متغیر میزان مطالعه غیردرسی و مدت‌زمان استفاده از فضای مجازی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند برابر $-0/069$ بوده و مقدار احتمال مربوط به سطح معنی‌داری آن برابر $0/182$ است که از $0/05$ بیشتر است.

بنابراین، وجود رابطه معنی‌دار بین دو متغیر میزان مطالعه غیردرسی و مدت‌زمان استفاده از فضای مجازی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند پذیرفته نمی‌شود.

جدول ۲. آزمون همبستگی اسپیرمن بررسی رابطه میزان مطالعه غیردرسی

و مدت‌زمان استفاده از فضای مجازی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند

میزان مطالعه غیردرسی			
نتیجه	سطح معنی‌داری	ضریب همبستگی اسپیرمن	مجموع مطالعه درسی و غیردرسی در فضای مجازی در شبانه‌روز
رابطه ندارد	$0/182$	$-0/069$	

بررسی فرضیه فرعی دوم

گرایش موضوعی مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان دختر و دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر بیرجند در فضای مجازی متفاوت است.

برای مقایسه رفتار گرایش موضوعی مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان دختر و دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر بیرجند در فضای مجازی و با توجه به غیرنرمال بودن متغیر تحت بررسی، با استفاده از آزمون مان ویتنی، اقدام به مقایسه کردیم. همان‌طور که از

نتایج جدول ۳. ملاحظه می‌شود، درخصوص علاقه به داستان (رمان)، سرگرمی و جدول، ورزش، موسیقی، علمی، تاریخی و مذهبی بین میزان علاقه دختران و پسران تفاوت معنی‌دار وجود دارد، با توجه به میانگین درخصوص علاقه به داستان (رمان) علاقه دختران بیش از پسران و درخصوص سرگرمی و جدول، ورزش، موسیقی، علمی، تاریخی و مذهبی علاقه پسران بیش از دختران است.

جدول ۳. آزمون مقایسه مان ویتنی، رفتار گرایش موضوعی مطالعات غیردرسی

دانش‌آموزان دختر و دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر بیرجند در فضای مجازی

متغیر	جنسیت	یافته‌های توصیفی	آماره U	آماره Z	سطح معنی‌داری	نتیجه
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	رتبه	
ورزش	پسر	۳/۸۸	۱/۴۶	۲۳۷/۶۲	۸۷۶۵	$-۸/۸۶۲$
	دختر	۲/۳۹	۱/۴۵	۱۴۱/۳۸		$0/0001$
موسیقی	پسر	۳/۲۸	۱/۵۵	۲۰۳/۸۱	۱۵۱۵۶/۵	$-۲/۶۱۹$
	پسر	۲/۳۶	۱/۴	۱۸۷/۶۴	۱۷۵۱۰/۵	$-0/342$
روانشناسی، تربیتی	پسر	۳/۲۱	۱/۴	۲۰۴/۵۳	۱۴۸۶۱/۵	$-۲/۸۰۸$
	پسر	۲/۸	۱/۵۱	۲۰۵/۳۴	۱۵۰۵۶	$-۲/۸۰۴$
علمی	پسر	۳/۲۱	۱/۴	۲۰۴/۵۳	۱۴۸۶۱/۵	$-۲/۸۰۸$
تاریخی	پسر	۲/۸	۱/۵۱	۲۰۵/۳۴	۱۵۰۵۶	$-۲/۸۰۴$

				۱۷۴/۷۴	۱/۴۱	۲/۳۶	دختر	
رد	۰/۴۴۳	-۰/۷۶۷	۱۷۱۵۹	۱۹۴/۲۱	۱/۴۵	۲/۷	پسر	بهداشتی و پزشکی
				۱۸۵/۸۱	۱/۵۲	۲/۶۱	دختر	
رد	۰/۰۳۸	-۲/۰۷۹	۱۵۸۰۲/۵	۲۰۱/۳۹	۱/۵۵	۲/۹۸	پسر	مذهبی
				۱۷۸/۶۷	۱/۵۸	۲/۶۳	دختر	
تائید	۰/۰۰۰۱	-۵/۴۰۹	۱۲۳۹۰	۱۶۰/۵۶	۱/۵۳	۲/۷۵	پسر	داستان (رمان)
				۲۱۹/۲۹	۱/۵۷	۳/۶۷	دختر	
رد	۰/۳۷۱	-۰/۸۹۵	۱۶۹۳۲/۵	۱۸۴/۵۹	۱/۳۷	۲/۶۶	پسر	ادبی
				۱۹۴/۴۱	۱/۵۶	۲/۸۴	دختر	
تائید	۰/۰۰۱	-۳/۲۰۹	۱۴۵۴۱	۲۰۷/۰۶	۱/۵	۳/۰۴	پسر	سرگرمی و جدول
				۱۷۱/۹۴	۱/۵۴	۲/۵۵	دختر	
رد	۰/۶۸۷	-۰/۴۰۲	۱۷۵۳۷/۵	۱۹۲/۲۱	۱/۵۳	۲/۹۲	پسر	هنری
				۱۸۷/۸	۱/۶۳	۲/۸۷	دختر	

همان‌طور که از نتایج جدول ۴. ملاحظه می‌شود، چون سطح معنی‌داری میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دختر و دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر بیرجند در فضای مجازی از عدد ۰/۰۵ بالاتر است، یعنی بین میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دختر و دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر بیرجند در فضای مجازی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

بررسی فرضیه فرعی سوم

میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دختر با دانش‌آموزان پسر متفاوت است. برای مقایسه میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دختر و دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر بیرجند در فضای مجازی و با توجه به غیرنرمال بودن متغیر تحت بررسی، با استفاده از آزمون مان ویتنی، اقدام به مقایسه کردیم.

جدول ۴. آزمون مقایسه مان ویتنی، میزان مطالعه غیردرسی

دانش‌آموزان دختر و دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر بیرجند در فضای مجازی

متغیر	جنسیت	یافته‌های توصیفی	U آماره مان ویتنی	Z آماره	سطح معنی‌داری	نتیجه
		میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه		
میزان مطالعه غیردرسی	پسر	۳/۱۶	۰/۶۷	۱۹۷/۵۳	۱/۲۴۹	۰/۲۱۲
	دختر	۳/۰۸	۰/۶۷	۱۸۳/۴۷		

همان‌طور که از نتایج جدول ۵. ملاحظه می‌شود، درخصوص دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان در موارد تنوع بیشتر منابع آموزشی، به‌روز بودن منابع و سهولت دسترسی به سؤالات مختلف بین پسر و دختر تفاوت معنی‌دار وجود ندارد، اما درخصوص تکمیل‌کنندگی اطلاعات منابع درسی بین دختران و پسران تفاوت معنی‌دار وجود داشته و پسران بیش از دختران از آن استفاده می‌کنند.

بررسی فرضیه چهارم

دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان پسر و دختر متفاوت است. برای مقایسه دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان پسر و دختر و با توجه به غیرنرمال بودن متغیر تحت بررسی، با استفاده از آزمون مان ویتنی، اقدام به مقایسه کردیم.

جدول ۵. آزمون مقایسه مان ویتنی، دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان پسر و دختر

نتیجه	سطح معنی‌داری	آماره Z	آماره U مان ویتنی	یافته‌های توصیفی		جنسیت	متغیر
				میانگین رتبه	انحراف معیار		
رد	۰/۱۷	-۱/۳۷۱	۱۶۵۴۶/۵	۱۹۷/۴۵	۱/۲۱	پسر	تنوع بیشتر منابع آموزشی فیلم، انیمیشن، عکس و ...
				۱۸۲/۵۹	۱/۳۵	دختر	
رد	۰/۴۳۷	-۰/۷۷۸	۱۷۲۶۰/۵	۱۸۶/۳۴	۱/۱۱	پسر	به‌روز بودن منابع آموزشی فیلم، انیمیشن، عکس و ...
				۱۹۴/۶۶	۱/۱۸	دختر	
رد	۰/۷۳۲	-۰/۳۴۳	۱۷۷۰۳	۱۸۸/۶۷	۱/۱۴	پسر	سهولت دسترسی به سؤالات مختلف
				۱۹۲/۳۳	۱/۲۲	دختر	
تأیید	۰/۰۰۵	-۲/۸	۱۵۱۴۱/۵	۲۰۵/۸۱	۱/۲۷	پسر	تکمیل‌کنندگی اطلاعات منابع درسی
				۱۷۵/۱۹	۱/۳۶	دختر	

با توجه به نتایج جدول ۷. اولویت دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دختر و پسر به ترتیب عبارت است از: ۱- سهولت دسترسی به سؤالات و منابع مختلف. ۲- به‌روز بودن منابع آموزشی فیلم، انیمیشن، عکس ۳- تنوع بیشتر منابع آموزشی فیلم، انیمیشن، عکس ۴- تکمیل‌کنندگی اطلاعات منابع درسی.

با استفاده از آزمون فرید من اقدام به تعیین تفاوت و اولویت‌بندی دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان پسر و دختر شد. همان‌طور که در جدول ۶. ملاحظه می‌شود، سطح معنی‌داری آزمون فرید من معادل ۰/۰۰۰۱ است یعنی بین دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان پسر و دختر اولویت وجود دارد.

جدول ۶. آزمون فرید من اولویت دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات

غیردرسی دانش‌آموزان پسر و دختر

ردیف	آماره	مقدار
۱	کی دوی فرید من	۴۵/۰۳۶
۲	درجه آزادی	3
۳	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰۱

جدول ۷. میانگین رتبه‌ها و رتبه برای اولویت‌بندی دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات

غیردرسی دانش‌آموزان پسر و دختر

عوامل	درصد	میانگین رتبه	اولویت
تنوع بیشتر منابع آموزشی فیلم، انیمیشن، عکس و ...	۲۴/۱	۲/۴۱	سوم
به‌روز بودن منابع آموزشی فیلم، انیمیشن، عکس و ...	۲۶/۲	۲/۶۲	دوم
سهولت دسترسی به سؤالات مختلف	۲۷	۲/۷	اول
تکمیل‌کنندگی اطلاعات منابع درسی	۲۲/۷	۲/۲۸	چهارم

بحث و نتیجه‌گیری

براساس یافته‌ها در بررسی فرضیه اول بین میزان مطالعه غیردرسی و استفاده از فضای مجازی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند رابطه معنی‌داری وجود ندارد. این نتیجه با پژوهش رضوی، جعفری‌زاده و نوروزی (۱۳۸۵) که بیان می‌کرد بین مطالعه منابع غیردرسی و تماشای تلویزیون رابطه معنی‌داری وجود دارد همچنین با پژوهش معرف‌زاده و ایرجی (۱۳۸۹) که بین میزان مطالعه و ارتباط اینترنتی رابطه معنی‌دار منفی داشت؛ غیرهمسو می‌باشد. نتیجه به‌دست آمده از این پژوهش نشان می‌دهد، علی‌رغم جذابیت، تنوع و دسترس بودن فضای مجازی؛ این فضا تأثیر منفی بر میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان نداشته است.

براساس نتایج به‌دست آمده از فرضیه فرعی اول بین مدت‌زمان استفاده از فضای مجازی و مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر بیرجند تناسب معنی‌داری وجود ندارد. در این پژوهش مشخص شد مدت‌زمان استفاده از فضای مجازی اثری در میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان نداشته است و این احتمال قوت می‌گیرد که دانش‌آموزانی که گرایش به فضای مجازی دارند به همان اندازه دانش‌آموزانی که کمتر گرایش دارند، مطالعه غیردرسی داشته و فضای مجازی تأثیر منفی و یا مثبتی در این مورد نداشته است.

بنابر نتایج فرضیه فرعی دوم گرایش موضوعی مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان دختر و دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر بیرجند در فضای مجازی متفاوت است. درخصوص علاقه به داستان (رمان)، سرگرمی و جدول، ورزش، موسیقی، علمی، تاریخی و مذهبی بین میزان علاقه دختران و پسران تفاوت معنی‌دار وجود دارد، ضمناً درخصوص علاقه به داستان (رمان)، علاقه دختران بیش از پسران و درخصوص سرگرمی و جدول، ورزش، موسیقی، علمی، تاریخی و مذهبی علاقه پسران بیش از دختران است.

نتیجه این پژوهش درباره علاقه بیشتر دختران به مطالعه داستان (رمان) با پژوهش‌های پاشا شریفی و اکبری (۱۳۸۷)، آفتابی‌آرانی و بتولی (۱۳۸۶) درباره علاقه بیشتر دختران به مطالعه داستان و ظهیری ناو و رجبی (۱۳۹۰) درباره علاقه بیشتر پسران به کتاب‌های ورزشی همسو است. با توجه به تفاوت‌های جنسیتی بین موضوعات مورد مطالعه دختران و پسران تفاوت وجود دارد که این مسئله ناشی از تفاوت در روحیات و احساسات دختران و پسران است.

یافته‌های فرضیه فرعی سوم بیان می‌کند، میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دختر با دانش‌آموزان پسر تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

پژوهش‌های عصاره و گلچوبی (۱۳۸۵) که بیان کرد بین میزان مطالعه آزاد دختران و پسران تفاوت وجود دارد، رداد و مسعودی (۱۳۹۲) که نشان داد میزان مطالعه دختران بیشتر از پسران است و کوتای ۲۰۱۴ که بیان کرد دختران مشتاق‌تر از پسران برای مطالعه هستند؛ غیرهمسو می‌باشد.

مطالعه کردن در فضای مجازی یا خواندن کتاب بیشتر به شخصیت افراد مربوط می‌شود. دانش‌آموزی که در خانواده‌ای اهل مطالعه یا در مدرسه‌ای که او را تشویق به مطالعه می‌کنند، پرورش و رشد می‌کند با شخصی که فقط به قصد گرفتن نمره یا گذراندن دروس مطالعه می‌کند، متفاوت بوده و این امر به جنسیت ارتباط زیادی ندارد. کسانی که عادت به مطالعه داشته باشند چه در فضای مجازی و چه با مطالعه کتاب نیاز خود را برطرف می‌کنند. فرضیه فرعی چهارم بیان می‌کند که دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان متفاوت است.

برای مقایسه دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان پسر و دختر و با توجه به غیرنرمال بودن متغیر تحت بررسی، با استفاده از آزمون مان ویتنی، اقدام به مقایسه شد. درخصوص دلایل استفاده از فضای مجازی برای مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان در موارد تنوع بیشتر منابع آموزشی، به‌روز بودن منابع و سهولت دسترسی به سؤالات مختلف بین پسر و دختر تفاوت معنی‌دار وجود ندارد اما درخصوص تکمیل‌کنندگی اطلاعات منابع درسی بین دختران و پسران تفاوت معنی‌دار وجود داشته و پسران بیش از دختران از آن استفاده می‌کنند. نتیجه این پژوهش با پژوهش خدایاری، دانشور حسینی و سعیدی (۱۳۹۳) غیرهمسو می‌باشد.

محیط جذاب، متنوع و دسترسی آسان فضای مجازی باعث شده که دانش‌آموزان برای رسیدن به سؤالات درسی و غیردرسی و حتی مطالعه غیردرسی، فضای مجازی را به رفتن به کتابخانه و خواندن کتاب ترجیح دهند.

به‌طور کلی براساس یافته‌های این پژوهش مشخص شد که استفاده از فضای مجازی نمی‌تواند تأثیری بر مطالعه غیردرسی بگذارد چراکه فردی که در کودکی به مطالعه علاقه‌مند باشد می‌تواند به‌جای استفاده از کتاب از کتاب‌های الکترونیک بهره بگیرد. با توجه به اینکه در پژوهش‌های دیگری این نکته به اثبات رسیده که استفاده بی‌رویه از فضای مجازی زبان‌های بسیاری از جمله تغییر عادات مطالعه و سطحی

کتاب را افزایش داده است اما اگر بتوان برنامه‌ریزی خوب و مناسبی داشت، چه‌بسا این فضا می‌تواند موجب تحولات مثبت و بزرگی در فرهنگ مطالعه جامعه شود.

خوانی را به‌دنبال دارد. با گسترش استفاده از فضای مجازی باوجود آنکه شیوه جدیدی از مطالعه را برای دانش‌آموزان به ارمغان آورده است اما به‌دلیل جذابیت‌های کاذبی که دارد به شکل مستقیم بر فرهنگ مطالعه تأثیر گذاشته و بی‌مهری به

منابع

- آفتابی آرانی، بتولی، زهرا (۱۳۸۶). بررسی میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره متوسطه و شناسایی عوامل مؤثر بر آن در شهرستان آران و بیدگل در سال تحصیلی ۸۴-۸۵، ماهنامه ارتباط علمی، ۷ (۳).
- بیگ محمدی، همایون (۱۳۹۴). بررسی مطالعه آزادشهر اراک. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه پیام نور
- بیگدلی، زاهد و باجی، فاطمه (۱۳۸۸). عادت‌های کتاب‌خوانی و استفاده از کتابخانه در میان دانش‌آموزان دوره راهنمایی شهر اهواز. مهری پریخ و شعله ارشطوپور، مجموعه مقالات کتابخانه‌های آموزشی: بویاسازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی- یادگیری. ۳-۴ اردیبهشت. تهران: کتابدار، ۳۹۷-۴۱۳.
- رضوی، عباس؛ جعفرزاده، مجید و نوروزی، داریوش (۱۳۸۵). رابطه بین میزان تماشای برنامه‌های تلویزیونی و استفاده از منابع اطلاعاتی غیردرسی. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۹ (۴)، ۸۹-۱۰۸.
- شریفی، لیلا؛ شقاقی، مهدی و شریفی، صابر (۱۳۹۰). بررسی رابطه انجام بازی‌های رایانه‌ای و میزان مطالعه دانش‌آموزان مقطع راهنمایی: مطالعه موردی شهر کرج. تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۵۷ (۳)، ۱۱۱-۱۳۳.
- صیادی، محمدامین؛ فتحی، فریبرز و محمدی، میترا (۱۳۹۴). استفاده بی‌رویه از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی و ارتباط آن با سلامت روانی. نشریه سلامت و تندرستی در مدارس، ۲ (۳)، ۳۳-۳۹.
- ظهیری‌ناو، بیژن و رجبی، سوران (۱۳۹۰). بررسی رابطه کتاب‌خوانی و رشد اجتماعی در دانش‌آموزان. مجله علمی پژوهشی مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز، ۲ (۱)، ۱۴۵-۱۶۵.
- Husaini, H. & Baharuddin, M. F. (2012). *The Roles of School Resource Center in Nurturing Reading Habits and Attitudes among Secondary School Students*. 15th CONSAL General Conference: 28-29 may.
- پاشا شریفی، حسن و اکبری، ابوالقاسم (۱۳۸۷). نیازهای مطالعاتی دانش‌آموزان دوره متوسطه کشور درباره کتاب‌های غیردرسی. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۲۸، ۱۲۹-۱۱۱.
- دانایی مقدم، دلنشین؛ خسروی، فریبرز و افشار، ابراهیم (۱۳۹۲). تأثیر اعتیاد به اینترنت بر میزان مطالعه دانشجویان. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۴ (۳)، ۳۷-۲۶.
- داد، ایرج و مسعودی، میترا (۱۳۹۲). بررسی وضعیت عادت مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر مشهد و عوامل مؤثر بر آن. مجله پژوهش‌های اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۹ (۳)، ۳۸۷-۴۰۷.
- عصاره، فریده و گلچوبی، تقی (۱۳۸۵). شناسایی و معرفی عوامل ترغیب‌کننده و بازدارنده مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران. مجله علوم تربیتی و روانشناسی، ۱۳ (۴)، ۱۰۳-۱۲۶.
- مغرب، مریم (۱۳۹۵). رفتار خواندن در فضای دیجیتال: مفهوم، ابعاد و مؤلفه‌ها. مجله کتاب مهر، ۶ (۱۹-۲۰).
- معرف‌زاده، عبدالحمید و ایرجی، شهرزاد (۱۳۸۹). بررسی عوامل ترغیب‌کننده و بازدارنده مطالعه در میان مراجعان کتابخانه‌های عمومی شهرستان ماهشهر. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۶ (۱)، ۱۴۳-۱۷۰.
- معیدفر، سعید؛ حبیب‌پور گتایی، کرم و گنجی، احمد (۱۳۸۶). مطالعه پدیده استفاده اعتیادی از اینترنت در بین نوجوانان و جوانان (۱۵-۲۵ سال) شهر تهران. مجله جهانی رسانه - نسخه فارسی، ۲ (۲).
- ناصری، زهرا و نوروزی، علیرضا (۱۳۹۵). تأثیر محیط دیجیتال بر عادت و روش‌های خواندن جوانان. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۲ (۲)، ۲۱۳-۲۲۷.
- Asmar Saaid, S. & Abd Wahab, Z. (2014). The Impact of Digital-Based Materials on Undergraduates' Reading Habit. *International Journal of Social Science and Humanity*, 4(3), 249-253

- Jiang, Q.(2013). Internet addiction among young people in China: Internet connectedness, online gaming, and academic performance decrement. *Internet Research*, 24(1).2. <http://www.emeraldinsight.com/>.
- Kia, S. & Taleb, Z. (2015). Relationship between addiction to cyberspace and academic performance of female students in Gorgan high schools. *Applied mathematics in Engineering, Management and Technology*, 3(3),124-130.
- Kutay, V. (2014). *A survey of the reading habits of Turkish high school students and an examination of the efforts to encourage them to read*. (PHD thesis). University of Loughborough.
- Kavi, K., Tackie, S. N. B & Bugyei, K. A. (2015). Reading for pleasure among junior high school students: case study of the Saint Andrew`s Anglican Complex Junior High School, Sekondi. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*.<https://digitalcommons.unl.edu> u.
- Olszak, I. (2015). The effect of online tools on reading habits among teenage students. *Journal English for specific purposes world*, 45(16). <http://www.esp-world.info>
- Shen, L. (2006). Computer technology and students' reading habits. *Chianan Annual Bulletin*, 32, 559-572. <http://www.sciepub.com>
- Zickuhr, K., Rainie, L. & Purcell, k. (2013). Younger Americans' Reading and Library Habits. *Pew Research Cente Internet, Science & Tech*. retrieved from: http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/PIP_YoungerLibraryPatrons.pdf.